BIBLIOTECA DE VULGARISARE
a Fundației Culturale din Vălenii-de-Munte „CUVÎNTUL” No. 2.

N. IORGA

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ 1877-8.

1927

Cursuri ținute la Universitatea Populară din Vălenii-de-Munte

BIBLIOTECA DE VULGARISARE
a Fundației Culturale din Vălenii-de-Munte „CUVÎNTUL” ✣✣ No. 2.

N. IORGA

BIBLIOTECA

RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ 1877-8.

Cursuri ținute la Universitatea Populară din Vălenii-de-Munte

BIBLIOTECA DE VULGARISARE
a Fundației Culturale „CUVÎNTUL" din Vălenii-de-Munte

No. 2

N. IORGA

RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ

=o=

I.

Războiul de independență al României n'are istoria pe care o merită.

Acum vre-o patruzeci de ani, un ofițer cu studii superioare în Germania, colonelul Teodor Văcărescu, îl înfățișa într'o carte cu caracter pur militar și oarecum oficios. Lucrarea colectivă a statului-major a apărut puțin înainte: de proporții restrînse, ea a trecut aproape necunoscută. Memoriile lui Pruncu, ale căpitanului Crăiniceanu sînt de puțină întindere; resumatul frances al ofițerului Vasiliu (Năsturel) n'are decît o valoare tehnică; notele lui Georgescu-Sergent, apreciate cîndva, ca formă literară, sînt oarecum „pregătite". Fără a a vorbi de publicația în fascicule datorită unui Romîn ardelean, care a publicat-o la Graz. Un Chibici-Rîvneanu, Bucovinean, a publicat în „Convorbiri literare" schițe mai mult glumețe, și gluma nu lipsește în ziarul frances al lui I. Lahovary, ieșit de curînd.

După acea epocă numai cărticica populară, dar vădit incompetentă, a lui Coșbuc, a înviat amintirea faptului de arme din care pleacă ultima perioadă din istoria Statului romîn.

Ni lipsesc memorii mai amănunțite și mai ales scrisori. Din fericire avem bogate corespondențe de războiu ale ziariștilor veniți din toate părțile Europei; adunarea lor e grea și va ține multă vreme.

Comemorația de cinzeci de ani a dat o foarte bună și curagioasă expunere militară, a generalului Radu Rosetti, care

nu cruță criticile. Cîteva conferințe ale Universității populare s'au tipărit în volum: cu o adevărată valoare numai acelea, privitoare la răsunetul războiului în Ardeal și Bucovina, ale d-lor Sextil Pușcariu și I. Nistor. Cartea mea, cerută de Academia Romînă, stă să apară.

Războiul pentru independență nu e încununarea unei lungi serii de sforțări naționale care să fi avut în vedere înainte de toate înlăturarea vasalității mai mult nominale față de Turcia, care nu-și avea represintantul la București și primia doar, cînd voiam, o modestă sumă anuală pe care nu consițiam s'o numim tribut, ci „sumă convențională". In general, gîndul popoarelor din Sud-Estul Europei era îndreptat către unitatea națională. Pe aceasta o aveau înaintea ochilor la 1804 Sîrbii lui Caragheorghe, care se plîngea „Impăratului" din Constantinopol de abusurile dahiilor; la un Imperiu bizantin complect se gîndiseră Grecii încă înainte de 1821, chiar dacă ar fi avut de Impărat pe Sultanul; Bulgarii au propus Turcilor să facă din Sultanul acesta și un Țar al lor. In ce ne privește pe noi, Turcia ni era absolut necesară, ea la a cării integritate teritorială ținea toată Europa, cu Anglia în frunte, pe cînd noi puteam fi interesanți doar pentru gurile Dunării, — ca sprijin contra tendinței rusești de a ne înghiți.

Astfel la 1848 am primit bucuroși pe soldații turci veniți totuși să înăbușe o revoluție națională, îndreptată însă contra Rusiei; lupta cu pompierii în Dealul Spirei a fost un incident întîmplător; la 1853 sosirea, alături de Austriecii antipatici, a Turcilor lui Omer-Paşa ca armată de ocupație, păzind contra Rușilor izgoniți, a fost privită ca o izbăvire.

Dar iată că îndată dupe aceia lucrurile se schimbă. Alături de Austria și de Anglia, Turcia a hotărît contra Unirii. Ea caută a întrebuința ambițiile de Domnie separatistă ale lui Vogoridi și Eliad, cari paradează cu fesul pe cap. Trebuie ca amenințările lui Napoleon al III-lea să intervie pentru ca ea să strice alegerile moldovenești falsificate.

De fapt era o nouă lume turcească. Europenisanții Reșid, Aali și Fuad voiau un Imperiu unitar și centralisat în locul organismului istoric de felurită alcătuire. Și noi devenirăm în această cugetare simple provincii, ceia ce în ruptul capului,

cu absoluta noastră libertate de acţiune, nu puteam să o admitem.

Cuza-Vodă, excepţional exemplu de adaptare la situaţie, a răspins aceste încălcări. In visita la Constantinopol, în răspunsul la mustrările din 1865 ale Marelui Vizir, el a opus o superioară demnitate acestor jignitoare pretenţii.

Dar, la detronarea lui, noul Domn, adus din Occident, Carol I-iu, a trebuit să îndure umilinţi şi să accepte scăderi pe care niciodată nu le va uita. A fost primit la Constantinopol ca vasal, şi onorurile de care s'a împărtăşit erau numai pentru prinţul prusian. I s'a cerut mărgenirea armatei, interzicerea convenţiilor cu străinătatea, a decoraţiei proprii, a monedei dacă n'ar purta semnul de vasalitate.

Zece ani s'a dat, şi de liberali şi de conservatori — aceştia sprijiniţi mai ales pe Austro-Ungaria condusă de ministrul Andrássy—o luptă învierşunată contra acestei situaţii. S'a încheiat cu vecinii de peste munţi o convenţie comercială proastă, pentru a ni afirma dreptul; s'a renunţat la agitaţiile în Ardeal, s'au bătut bani de aramă în Anglia; s'a vorbit nu odată de independenţă şi chiar de regalitate.

Picătura care făcu să se reverse nemulţămirea a fost Constituţia de la 1877 a lui Midhat-Paşa, care înfăţişa o nouă eră în europenisarea Turciei.

Francisc-Iosif apăruse la Cattaro că Impărat al Orientului, curtenit de vasalii creştini din Balcani. Indată, cu îndemn şi sprijin austriac din Dalmaţia, se revolta Bosnia şi Herţegovina — şi Rusia, rivală în Orient, va răspunde răsculînd Bulgaria. Cu Andrássy în frunte. Puterile încearcă o potolire. Conferinţa ambasadorilor se adună la Constantinopol. I se anunţă prin bubuituri de tunuri că Turcia posedă o Constituţie pentru toţi supuşii săi deveniţi cetăţeni şi că străinătatea nu mai are de ce să se amestece.

In Constituţia otomană era vorba de „provincii privilegiate" şi de „şefii" lor. Am cerut, indignaţi, explicaţii. Ministrul de Externe al lui Abdul-Hamid a confirmat că aceasta ne priveşte şi pe noi. Trebui ca Andrássy să-l silească la o tăgăduire îngăimată. Starea de spirit necesară războiului independenţei era dată însă prin aceasta.

II.

Care era atitudinea Rusiei faţă de împrejurările din Orient?

Conştientă de ce jertfise de la Petru-cel-Mare la Ecaterina a II-a, de la aceasta la Alexandru I-iu şi la Nicolae I-iu, ea nu putea părăsi Balcanul, cu Ţarigradul în fund, ambiţiilor austriece înoite. Acesta era un punct statornic, neschimbat. Mai curînd mergea şi la război. Dictatorul cel nou al Europei, Bismark, a fost presimţit în această privinţă. Răspunsul lui sili pe cei doi rivali la o înţelegere. Ea s'a încheiat în 1876 la Reichstadt. Partea făţişă descuraja pe Sîrbi şi Muntenegreni, cari, luînd partea conaţionalilor lor din Bosnia şi Herţegovina, porniseră un război de liberare, nenorocit pentru miliţiile entusiaste, dar rău pregătite, ale prinţului Milan. Partea secretă cuprindea un contract de anexări: Austro-Ungaria-şi reservà ocuparea Bosniei şi Herţegovinei pentru a executa reformele faţă de care Turcia însăşi se dovedise incapabilă sau răuvoitoare. Din partea ei, Rusia cerea înlăturarea ultimei urme a tratului de la Paris din 1856.

O parte din clausele lui, impuse învinsului, Ţarul Nicolae, fusese desfiinţată de cancelarul Gorceacov în cursul războiului franco-german din 1870-1. Rusia declarase că nu se mai simte îndatorită a se ţinea, milităreşte, de-o parte la Marea Neagră. Anglia acoperi această înfrîngere a politicei sale prin adunarea la Londra a unei conferinţe care consfinţi în formele diplomatice cerute, hotărîrea luată de singurul Cabinet din Petersburg. Rămînea însă schimbarea de teritoriu în Basarabia; cedarea către Moldova — şi se obiecta că acuma nu mai era o Moldovă, contopită la 1859 în noul Stat al României — a celor trei judeţe din Sud (Cahul, Bolgrad şi Ismail), care ni fuseseră date la Paris (împreună cu însăşi delta, cerută şi căpătată apoi de Turci, ca mai în stare s'o apere) pentru ca gurile Dunării să nu rămîie în puterea Rusiei expulsate din Marea Neagră. Alexandru al II-lea considera ca o sfîntă datorie a lui să facă a dispărea şi această clausă din ruşinea ultimelor zile ale tatălui său.

Luînd însă României nevinovate o parte din teritoriul ei,

trebuia, în acelaşi timp, ca Rusia, care doria să facă războiul, nu răzleţ şi „egoist", ci în numele „Europei", cu un mandat, formal sau tacit, al acesteia, să aibă putinţa de a pătrunde pe la noi, şi nu prin smîrcurile dobrogene, în Impărăţia turcească. A încheia o învoială ca de la Stat la Stat, i se părea însă imposibil faţă de o formaţiune politică vasală. De aceia Ignatiev, ambasadorul rusesc la Constantinopol, căruia i s'a atribuit, în chip exagerat, fabricarea războiului, încercă negocieri cu şeful guvernului romîn, Ion Brătianu, prin simpli agenţi *ai lui*, apoi prin secretarul său Nelidov. Trebui să se ajungă la o promisiune în ce priveşte integritatea teritorială dorită de noi, cari primiserăm, din zvon, anume informaţii cu privire la intenţiile ruseşti în dauna noastră. Dar Nelidov mărturiseşte cinic, în notele sale, că această îndatorire, care, cu mici retuşări de stil, va trece în convenţia din April 1877, era concepută din partea lui ca îndatorind *numai faţă de Turci:* prietenul, creştinul avea voie să facă împotriva prietenului, a creştinului ceia ce nu se îngăduia păgînului care era să devie un duşman.

Brătianu merse la Ţarul însuşi, în Crimeia, pentru a stoarce o asigurare. Intîlni o diplomaţie hotărîtă a-şi păstra punctul de vedere şi dispusă une ori a-l spune cu sinceritate, cu nerușinare chiar. N'avem raportul visitei la Livadia, dar pe altă cale, prin Memoriile regelui Carol, ştim că la ameninţarea că, în orice cas, Ruşii vor trece, ministrul romîn obiectă că aceasta ar însemna atunci să se meargă la liberarea creştinilor din Balcani pe trupul sîngerat al celui d'intăiu popor creştin găsit în cale.

In Rusia, de altfel, decisiunea de a face războiul nu era încă luată. Ţarul, temperament sentimental, romantic, dispus spre pace, ar fi preferat să iasă din situaţia de la 1856 fără a vărsa sîngele ostaşilor săi. El ştia nepregătirea tehnică a unei mari oştiri înarmate în mare parte cu puşti vechi şi cu tunuri proaste, şi fără generali de mîna întăiu, fără o intendenţă onestă şi activă, fără mijloace de transport, la care abia se lucra în Basarabia. Altfel voia însă opinia publică, zilnic încălzită de panslaviştii din Moscova ai lui Catcov, altfel Biserica şi femeile. Altfel aventurierii ca acel general din Turchestan, Cernaiev, care comanda la Belgrad o întreagă invasie

de voluntari şi sanitari, ceia ce-i permise ca în ceasurile cele mai rele ale înfrigurării să ofere lui Milan I-iu o coroană regală pe care acesta a refusat-o. Marele Duce Nicolae, fratele Ţarului, doria neapărat războiul care trebuia să-l consacre general, şi, dacă la Chişinău, nu s'ar fi îmbolnăvit de o grea boală, hostilităţile ar fi început mai curînd poate.

In România, încă din 1866 venise la putere Ion Brătianu, după o lungă oposiţie contra lui Lascar Catargiu, înfipt la putere, pentru ajutorul ce-l dăduse Domnului în clipa cea mai delicată din stăpînirea lui, la 1870, cînd o demonstraţie contra Germaniei învingătoare, demonstraţie tolerată de liberali, păruse a-l lovi drept în faţă. Reputaţia de revoluţionar a şefului Roşilor, pe lîngă care doctrinarul Rosetti, setos doar de libertatea tuturor în toate domeniile, îndeplinia rostul de pacific şi pasiv sfătuitor, totuşi ascultat totdeauna, opri pe Carol I-iu să-i încredinţeze, contra dispoziţiei Puterilor, o situaţie în care putea să ajute şi să încurce. Se încercă un Ministeriu al generalului Florescu, adevăratul organisator al armatei, care căzu răpede, apoi urmă al liberalului moldovean, moderat, de pregătire germană, Manolachi Costachi Iepureanu, care, atacat şi primejduit, nu voi să se folosească de mijloacele care i se puneau la dispoziţie de sus, pentru a resista. Brătianu veni astfel la putere numai cu oamenii săi, la cari adause pentru Ministeriul de Externe, avut cu cîteva luni în urmă de Kogălniceanu însuşi, pe inofensivul profesor şi vestit orator fără convingeri, care fusese unul din publicişti harnici ai epocii Unirii, Nicolae Ionescu, membru al „fracţiunii libere şi independente" din Iaşi.

Guvernul liberal, prigonit, atîta vreme, venise ca să-şi răsbune contra unor adversari pe cari-i ura. Se dădură la iveală toate păcatele regimului căzut, se executară alegeri de presiune oficială pentru Senat şi se trimeseră brutal, fără nicio cruţare, înaintea judecăţii oameni ca Lascar Catargiu, generalul Florescu şi talentatul tînăr Alexandru Lahovary.

In această atmosferă se află de trecerea, neaşteptată pentru o opinie publică pe care nimeni n'o pregătise, a Ruşilor; proclamaţia Marelui Duce, jignitoare pentru guvern, care se plîngea şi de aceia că actul se îndeplinise înainte ca Parlamen-

tul, răpede convocat, să aprobe convenția, nu dădea decît vagi explicații de sentiment. Nu putea să știe nimeni dacă vom lua parte activă la războiul care, poate — și ce teribilă perspectivă! —, era să se desfășure pe teritoriul nostru.

Guvernul era preocupat însă de a întări garanția integrității teritoriale contra Rușilor oarecum aliați. De aceia în grabă fu proclamată independența: Statului independent nu i se putea răpi ceia ce era posibil față de vasalul Sultanului. Cancelariile diplomatice răspunseră că voința unuia singur, care nu era măcar membru al „concertului european", nu ajunge pentru a sfărâma un contract internațional ca acela de la Paris. Alergarăm atunci la oferte de colaborație pentru ca aliatul să fie cruțat de o despoiere. Kogălniceanu, pe care Domnul îl impuse, în April, ca ministru de Externe, vorbi lui Ignatiev și lui Gorceacov, Carol I-iu însuși visită la Ploești pe Nicolae Nicolaevici, îl atrase la București și căută asigurări în conversații prietenești; el se adresă, în acel cartier general rusesc de la Ploiești, Țarului chiar, care-i făcu onoarea presintării trupelor sale. Toți răspunseră cu un refus: Rusia face războiul singură și pe sama ei; Românii, cari aveau să se concentreze în Oltenia, pot aduce numai servicii de pază la Dunăre, care nu angajează la nimic.

III.

Astfel intrarăm în războiu fără înțelegere de-acasă, fără asigurări din afară.

La început trebui să urmăm sfatul, mai mult: injoncțiunea imperioasă a Rușilor de a ne ține numai la paza Dunării amintene, așteptînd retragerea în Oltenia, unde, după dorința noastră, de a nu ne amesteca, și după sfatul interesat al lui Andrássy, ne-am fi menținut.

Dar avîntul plin de încredere al Rușilor se opri, în Iulie, la Plevna, în cazanul aparat de redutele lui Osman, înzestrate cu o artilerie superioară și apărate de pușcași fanatici. Pe cînd Marele Duce înainta dincolo de Balcani, după greutățile și măcelul din pasul Șipca, unchiul său, Nicolae Nicolaevici, era ținut pe loc. Era nevoie deci de acea cooperație

pe care așa de brutal o refusase Rusia diplomatică și chiar cea militară.

Încă de la ocuparea Nicopolei, nevoile, neprevăzute, ale campaniei cereau ajutorul micii oștiri românești, a cării superioritate supt raportul tehnic ca și supt cel moral e constatată de toți marturii străini, corespondenți ai tuturor marilor ziare europene. Cum era vorba de un simplu serviciu de garnisonare și de pază a prisonierilor, generalul Manu, cu autorisația lui Kogălniceanu și a Domnului, refusă, și trebui insistență pentru ca paza cetății dunărene să fie acceptată.

De-odată vestea nenorocirii de la Plevna — amintirea Sedanului era recentă — se răspîndi. Printr'o telegramă ajunsă celebră, de și une ori într'o formă exagerată, care nu e autentică, Marele Duce se cerea ajutat, și fără zăbavă. *Era pentru noi prilejul dorit de atîta vreme, dar și momentul de a cîștiga garanțiile indispensabile în ce privește Basarabia-de-jos.*

Brătianu însuși merse la cartierul-general al Țarului. Ceia ce căpătă fu însă numai asigurarea că „nu vom avea să ne căim de ceia ce vom face". Domnul el însuși se feri de a vorbi, ba chiar de a se amesteca în această gingașă negociație. El nu mai era, după acel strigăt de chemare desperată, decît șeful unei armate, al unei armate creștine, care, — și din punctul de vedere al primejdiilor ce puteau răsări după o definitivă biruință turcească pentru teritoriul nostru însuși,— nu-și putea refusa concursul. *O fatalitate mai tare decît toate calculele ne atrăgea astfel în vîrtejul ei.*

Carol I-iu refusă a lucra supt ordinele unui general rus, ale *oricăruia*. Nu mai era decît o soluție: să i se dea lui comanda, *cea de formă*, cea de fapt avînd a fi exercitată de un general rus. Și, cînd acesta fu marele tehnician rus de la asediul Sevastopolului, bătrînul Todleben, rolul Domnului romîn putea să-i mulțumească mîndria de șef al unui Stat și de membru al unei glorioase familii domnitoare, dar nu să și influențeze operațiile.

Ele se sfîrșiră abia — după un omorîtor asediu — odată cu luna lui Novembre. Osman încercă o ieșire, care, din causa dorinței lui de a scăpa și populația musulmană, desperată, nu reuși. Se îndreptă, rănit, spre cea d'intăiu trupă duș-

mană şi întîlni pe colonelul romîn Cerchez; dar acesta n'avu curajul să iea asupră-şi situaţia, şi astfel predarea în toată forma se făcu în lagărul rusesc.

Ce mai rămînea de făcut? A merge mai departe peste Balcani, cu Ruşii ?! Poate că un sentiment de loialitate s'ar fi deşteptat în sufletele acestora. Se preferă o acţiune separată, între Ruşi şi Sîrbii cari în curînd reintrară în acţiune ca să nu fie uitaţi la pace. Incercarăm să luăm Vidinul pe care Turcii îl putură apăra şi pe care Austriecii ni-l refusară neted. Trebui deci să dăm oarecare strălucire unor acţiuni isolate ca acelea de la Lom-Palanca, Opanez, Smîrdan şi mai ales Rahova.

Dar pacea se apropia, şi se bănuia ce voiau Ruşii. Incă odată Domnul nu voi ca partida să fie pierdută de dînsul. Miniştrii de căpetenie tot aşa. Maiorul Eraclie Arion, trimes pentru a negocia cu cea mai vicleană din diplomaţii, se rugă să fie rechemat. La San-Stefano, nu furăm măcar menţionaţi altfel decît pentru a ni se dărui independenţa, odată cu a Serbiei şi Muntenegrului. Dobrogea se da Ruşilor ca obiect de schimb — pentru ce avea să ni ieie.

O imensă protestare zgudui ţara, pe cînd o nouă acţiune diplomatică în Apus, începea. Camerele, chemate, luară poziţie pentru a apăra integritatea ţerii. Gorceacov ne ameninţă atunci cu desarmarea, căreia-i răspunserăm cu un gest de demnitate. Avanposturile celor două armate pănă atunci aliate începeau a se pipăi.

Domnul apăru ca un împăciuitor, şi Ţarul binevoi a fi amabil *în formă*. Fondul rămînea neschimbat. Basarabia — şi, în schimb, *orice*.

Decît să primim, am preferat judecata la Berlin, unde se aduna Congresul de revisiuire a hotărîrilor din San-Stefano. Nimeni nu ne-a susţinut. Cu Bosnia şi Herţegovina de „administrat", Austro-Ungaria era plătită. Franţa nu ne înbia. Anglia nu cheltuia pentru noi o vorbă. Italia ne părăsi şi ea. Bismarck ne trata ca pe nişte cerşitori inoportuni.

Părăsirăm Ruşilor Basarabia *fără a o ceda*. Iar Dobrogea o ocupăm, cu voia Puterilor, ca *o pradă de război*.

Mari meşteri ai formelor, conducătorii noştri, încă, odată, le salvaseră pe acestea.

Preţul: **4 lei.**

Aşezămîntul tipografic «Datina Românească», Vălenii-de-Munte.